

padě uznání a naopak slouží potlačování, je pro odstranění diskriminace na základě pohlaví potřeba odlišných prostředků než těch, které jsou navrhovány multikulturní teorií uznání pro odstranění znevýhodnění menšin. Samozřejmě na mnohé jedince nepůsobí jediná forma diskriminace, ale jedná se o různorodé kombinace, jediná osoba může být vystavována znevýhodnění kvůli svému pohlaví a zároveň kvůli své národnosti, věku, etnicitě, sexuální orientaci aj. V této souvislosti Nagl-Docekal znovu zdůrazňuje nutnost opustit jakýkoliv pojem společné identity. Zajisté tím autorka nemíří k izolovanosti individualit, pouze se vymezuje vůči esencialismu a nabízí alternativu společného „my“ jedinců, kteří se shodují ve sdílení společného problému, jímž je fakt diskriminace (s. 270), který ovšem neodpovídá žádné společné podstatě. Šířeji toto společné „my“ odpovídá na autorčinu otázku: „Jak může být člověk demokratem a nepřipojit se k feminismu?“ (s. 272) (podrobněji Rozhovory Aspektu 1998: 78–82).

V související oblasti filosofie práva se autorka vymezuje proti požadavkům některých autorek a autorů k úplnému odmítání teorie společenské smlouvy. Vychází z kritiky teoreticky diferenčního feminismu Carole Pateman, která odůvodňuje potřebu zcela opustit pojem „smlouva“, protože spolu se společenskou smlouvou (tedy *smlouvou bratrů*) je zároveň uzavírána smlouva mezi pohlavími (*sexuální smlouva*), která reprodukuje podřízení žen (Pateman 2000). Herta Nagl-Docekal oproti tomu zastává stanovisko, které požaduje znovuuchopení teorie společenské smlouvy z feministického hlediska, ale nikoliv její zrušení, protože odklon od teorie společenské smlouvy podle ní vede k regresi k teorii spravedlnosti, jejímž základem jsou partikulární zájmy, což neodpovídá požadavkům feministické etiky, jež nutně musí být založena na univerzalistických základech, které se dále již nebudou stávat předmětem vyjednávání nebo tvorby kompromisů. Z feministického hlediska tudíž považuje využívání kontraktualistického aparátu za přínos při snaze o odstranění diskriminace. Společenskou smlouvu

je potřeba brát doslova ve smyslu její univerzálnosti právě proto, že v minulosti se tak nedělo, například ženy, nemajetní, „nebíli“ muži původně nebyli považováni za rovnocenné partnery smlouvy, proto je třeba teorii společenské smlouvy reformulovat odlišně, tedy bez historické situovanosti doby jejího vzniku. Pro odstranění patriarchálních konotací proto Nagl-Docekal doporučuje rozdělit pojem občana do dvou termínů pocházejících z francouzštiny – „bourgeois“ a „citoyen“, spolu s prvním pojmem potom odstranit právě onu historickou situovanost buržoazní společnosti společně s jejím patriarchálním pozadím, které se promítalo do teorií smlouvy klasických autorů a samozřejmě i do některých teorií badatelů a badatelek současnosti.

Při obhajování univerzalizmu morálně-filosofických základů svých úvah týkajících se etiky, filosofie i politiky Nagl-Docekal zdůrazňuje dvojznačnost pojmu univerzalizmus (Nagl-Docekal 1995: 24–29), která podle ní bývá často nerespektována. Jedná se za prvé o univerzalizmus v kontextu morálních koncepcí a za druhé o univerzalizmus v kontextu liberalistických teorií práva obsahující princip nezasahování. Pro ustavování morálně-filosofických základů svých úvah autorka vychází z koncepce univerzalizmu prvního, konkrétně z pojetí morálky obsažené v Kantově kategorickém imperativu, ve kterém je obsaženo obojí – jak všeobecná podmínka rovnosti ukotvená v odmítání instrumentalizace lidí, tak přesah k respektování individuality ve formě povinnosti pojmát druhé jako účely o sobě. Nagl-Docekal to ve své stati z roku 1993 (Nagl-Docekal 1993) shrnuje takto: „Ludia sú si rovní, pokiaľ ide o ich schopnosť konať, ale práve na základe tejto kompetencie sa rozvíjajú medzi nimi rozdiely. Prijímajú individuálnym spôsobom určité rozhodnutia.“ (Nagl-Docekal 1995: 28). V díle *Feministická filozofie* toto téma rozvíjí. Společným rysem jedinců je právě ona schopnost svobodného rozhodování, schopnost zaujímat stanovisko. V této souvislosti se pouští do sporu s antihumanistickými autory a autorkami, kteří odmítají užívání pojmu „osoba“. Nagl-Docekal pojem „osoba“ brání před

řadě tak do jisté míry formují i sociální politiku. V druhé části příspěvku Castren představila svůj výzkum rozvedených mužů a žen zaměřený na to, co pro tyto lidi znamená „rodina“ a koho do ní zahrnují. V případě rozvedených mužů a žen je sledování tohoto fenoménu jistě zajímavé, protože rozvod rapidně mění rodinné vztahy a hranice rodiny se v důsledku toho stávají nejasné a neurčité. V tom, koho rozvedení muži a ženy považují za součást své rodiny, panuje obecně velká diverzita. Společné je však to, že do rodiny tyto lidé zahrnovali zpravidla pouze ty, k nimž pociťovali lásku a city.

8. mezinárodní konference Evropské sociologické asociace byla příležitostí k setkání badatelů a badatelek z mnoha různých evropských zemí s prací kolegů a kolegyně z jiných kulturních prostředí a odborných oblastí. Díky velkému počtu zúčastněných dala tato konference možnost nahlédnout do mnoha různých a pro mnohé možná i nových oblastí oboru. Další konference této výzkumné sítě se bude konat opět za dva roky.

GENDER A WELL-BEING: „ŽIVOTNÍ BLAHO“, JEHO DISTRIBUCE V RODINÁCH A ROLE SOCIÁLNÍCH POLITIK. TŘETÍ SYMPOZIUM AKCE COST 34 / Radka Dudová

Program COST (Evropská spolupráce v oblasti vědeckého a technologického výzkumu) je jedním z dlouhodobých nástrojů EU, jehož cílem je podporovat spolupráci mezi evropskými vědci a badateli. Skládá se z jednotlivých „Akci“, zaměřených na určité téma, okolo něhož se vytvářejí vědecké sítě a kooperace. COST sám o sobě nepřináší finanční podporu na výzkumné aktivity, je zaměřen výslovně na financování spolupráce mezinárodních skupin (tj. cestovní náklady, organizování seminářů, společné publikace, vědecké poby-

napadením z esencialismu vyjasněním, že se pod tímto pojmem neskrývá společná identita, nýbrž že pojem „osoba“ zastupuje svobodného jednotlivce, který je schopen svobodného rozhodování a jednání (v kontrapozici proti chování) a který je schopen si sám klást své cíle, své účely. Z feministického hlediska je tedy nezbytné zachovat pojem osoba pro novou reformulaci teorie společenské smlouvy, která umožní nové aplikování principu rovnosti, jak ve formálním zrovnoprávnění všech jednotlivců, tak v cílené podpoře osob dosud znevýhodňovaných.

Na závěr bych znovu zdůraznila, že překlad této knihy do češtiny považuji za velice podnětný krok pro prohloubení diskuse v České a Slovenské republice, ale také doufám, že se tato diskuse rozšíří na *filosofování z pozice zájmu o osvobození ženy a muže*, protože podle mého mínění nejsou faktem asymetrie v takto hierarchicky uspořádaných společnostech znevýhodněny pouze ženy, nýbrž asymetrie postihuje i muže. Příkladem může být silný tlak, kterému jsou muži vystavováni již od dětství, aby se stávali jedinci „tvrdými“, aby neprojevovali své emoce (dokonce snad aby některé raději ani necítili), aby v budoucnu na sebe brali roli živitelů, vystupovali jako „ochránci“, zároveň je omezována jejich role otce, dalším příkladem může být otázka vojenské služby ap. Proto si myslím, že projekt feministické filosofie by mohl v mnoha ohledech přispět k zlepšení situace obou pohlaví, což by bylo významným krokem k lepšímu světu.

Literatura

- Filosofický časopis*, 1992, roč. 40, č. /5 (monotematické číslo).
- Gilligan, C. 2001. *Jiným hlasem: o rozdílné psychologii žen a mužů*. Praha: Portál. Kohlberg, L. 1981. *Essays on Moral Development*. San Francisco: Harper and Row.
- Nagl-Docekal, H. 1992. „Co je feministická filosofie?“ *Filosofický časopis*, roč. 40, č. 5 (zkrácený překlad z Nagl-Docekal 1990).
- Nagl-Docekal, H. (ed.).1990. *Feministische Philosophie*. Wien/München: Oldenburg.
- Nagl-Docekal, H., Pauer-Studer, H.(eds.). 1993. *Jenseits der Geschlechtermoral*. Frankfurt: Fischer Verlag.
- Nagl-Docekal, H. 1995. „Morální diferenciaci rodov?“ *Aspekt*, č. 2–3 (překlad z Nagl-Docekal 1993).
- Nagl-Docekalová, H., Wesshauptová, B., Fox-Kellerová, E., Codeová, L. 1994. *Štyri pohľady do feministickej filozofie*. Bratislava: Archa.
- Pateman, C. 2000. *Sexuálna zmluva*. Bratislava: Aspekt.
- Rozhovory Aspektu z rokov 1993–1998*. 1998. Bratislava: Aspekt.
- Wolfová, S. 2001. „Komentář.“ in Taylor, Ch. *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofický ústav AV ČR.
- Young, I. M. 1990. *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

MATEŘSTVÍ A VYCHOVATELSTVÍ

V REFLEXI HUMANITNÍCH VĚD / DENISA NEČASOVÁ

HANÁKOVÁ, P., HECKZKOVÁ, L., KALIVODOVÁ, E. (EDS.). 2006. *V BLUDNÉM KRUHU. MATEŘSTVÍ A VYCHOVATELSTVÍ JAKO PARADOXY MODERNITY*. PRAHA: SLON.

Otázka biologické reprodukce člověka představuje, vzhledem ke své až fatální svázanosti s prostým přežitím lidského rodu, jednu z nezanedbatelných oblastí zájmu větší

ny historických i současných společností. Mateřství se tak neskládá jen z tělesně-psychologických aspektů, ale naopak nabývá mnoha dalších kulturních, sociálních i symbo-

ty apod.). Podpora samotného výzkumu tak spočívá na národní úrovni a závisí na místních vládách a vypisovaných grantech. COST Akce vznikají „zdola“: skupina vědců z několika zemí se rozhodne o spolupráci na určitém tématu, podá projekt a postupně se mohou přidávat další země. Národní koordinátor COST podepíše smlouvu o připojení své země a nominuje dva členy vedoucího výboru (Management Committee). Ti dále pracují společně s národním týmem, tj. dalšími odborníky, kteří se na spolupráci podílejí, prezentují na seminářích, vypracovávají výsledné zprávy, publikují apod.

COST Akce 34, jejíhož vedoucího výboru jsem od roku 2005 členkou (společně s PhDr. Ludmilou Fialovou, CSc., z Přírodovědecké fakulty UK), se zaměřuje na problematiku genderu a „životního blaha“ – well-being. Well-being je v Akci definován jako souhra různých faktorů, k nimž patří zejména ekonomické bohatství a zdroje, zdraví, vzdělání, sociální a rodinné zázemí, psychologická pohoda, možnost seberealizace, svoboda. Nejde tedy jen o samotné zdroje, kterými člověk disponuje, ale i o praktické možnosti jejich využití. Hlavní činností této COST Akce je pořádání symposií, která poskytují příležitost k setkání vědkyň a vědců zabývajících se z nějakého úhlu pohledu tímto tématem. Třetí symposium, které se konalo 25.–27. června tohoto roku v Barceloně, bylo věnováno problematice produkce a distribuce životního blaha v rodině a zabývalo se strategiemi placené a neplacené práce mužů a žen.

Většina příspěvků se věnovala problematice péče a neplacené práce, jejímu rozdělení mezi muži a ženami v rodině, a jejími souvislostmi s prací placenou. Pozornost byla zaměřena na genderové nerovnosti a na nízkou sociální hodnotu, která je pečující práci přikládána. Neplacená práce v rámci domácnosti byla například tematizována jako strategie nižších příjmových vrstev, jak si udržet uspokojivou životní úroveň a tím i „životní blaho“. Příspěvatelky a příspěvatelé se pokoušeli odpovědět na otázku, jakou podo-

lických významů. Mnohovrstevnatost a rozmanitost tohoto fenoménu se umocňuje také případným pohledem za hranice naší křesťanské kultury, kde nás mohou překvapovat některé jeho „neobvyklé“ podoby. Časová i geografická variabilita mateřství přímo vybízí k tomu, aby se dostalo do centra pozornosti mnoha humanitních věd a stalo se jakýmsi jejich stálým pojmovým inventářem.

Přestože nelze mateřství považovat za nějaké marginalizované téma, původní teoretická reflexe tohoto významného sociálního a kulturního fenoménu se v širším měřítku v českém prostředí dosud nevyskytovala. Naprostá většina vědních disciplín s ním pracovala s výraznou dávkou samozřejmosti nebo až automaticnosti, bez větší potřeby samotný jev jasněji definovat. Jakoby se mateřství jen zlehka dotýkaly, aniž by se pokoušely pátrat po jeho ostřejších konturách.

Doslova průkopnický počín na tomto poli představuje sborník *V bludném kruhu*. Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity, jehož editorky si zřetelně uvědomovaly limity a úskalí shora uvedeného samozřejmého přístupu k fenoménu mateřství: „toto téma se vždy zpřítomňovalo, přicházelo ale nenápadně, nereflektovaně, jako by bylo samo sebou přirozené a jasné.“ (s. 7) Počátečním momentem teoretických analýz se stala snaha o „odpoutání“ pojmu mateřství od jeho biologicko-esencialistické roviny a s ním spojené kategorie ženství, vedoucí k zjednodušujícímu redukcionismu: „Rozhodly jsme se tentokrát jeho samozřejmost a jasnost podrobit kritické skepsi. To znamená, že jsme vědomě chtěly vydat mateřství všanc analýzám, které by zachytily jeho historičnost, estetickou, sociální i ideologickou podmíněnost.“ (s. 7) Interdisciplinární přístup se v této souvislosti jevil jako velmi příhodný, a proto si mateřství do centra své pozornosti postavila literární a filmová věda, historie, filozofie a další humanitní obory. Široké spektrum metodologických přístupů jednotlivých věd i konkrétních odborníků a odbornic se neodrazilo jen v dvaadvaceti domácích i zahraničních příspěvcích sborníků *V blud-*

ném kruhu, ale i v předcházejícím stejnojmenném kolokviu realizovaném Centrem genderových studií FF UK v zimním semestru akademického roku 2005/2006.

Obohacující interdisciplinarita, v souvislosti s genderovou problematikou již tolikrát osvědčená, se v předkládaném sborníku neprojevovala jen v různorodosti výchozích oborů jednotlivých příspěvků, ale také napříč konkrétními studiiemi. Primární oborové zakotvení autorů a auterek mi zde bude sloužit jako jedna z možných „katalogizujících“ perspektiv. Téměř třetina veškerých textů vychází z literárněvědného základu. První českou ženu zvolenou do zemského sněmu a především literátku Boženu Vikovou-Kuněticovou s jejími rozporuplnými podobami výstižně a se smyslem pro detail vykresluje Libuše Heczková. Vybranými anglickými a českými spisovatelkami 18. a 19. století se zabývá Eva Kalivodová, inspirativně propojující svůj příspěvek s transformovaným psychoanalytickým modelem matka – dcera. Prozaičky se do centra pozornosti dostaly také např. v příspěvku Kataríny Feřkové tematizující mateřství a sesterství v díle Toni Morrisonové nebo v příspěvku Aleny Zachové zabývající se českou prózou posledních desetiletí psanou ženami. Autoři-muži se stali naopak předmětem zájmu Josefa Vojvodíka, který ve své zajímavé studii podává analýzu estetického misogynního pojetí mateřství 19. století, včetně animalizující teorie Otty Weiningerova zplošťující psychologii žen na pouhý fyzický chtíč. Symbolickou redukci obrazů matek v pouňorovém komunistickém kulturním diskursu barvitě načrtává Petr A. Bílek, upozorňující na jeho výraznou ideologizaci a vědomou tendenci zeslabovat jeho individuální nezaměnitelné aspekty.

Filmová věda se svým více než čtvrtinovým počtem příspěvků promítá na stránky sborníku kinematografické podoby mateřství v širokém rozpětí raného filmu po tvorbu 90. let. Filmovými počátky se zabývá Petra Hanáková, zamýšlející se nad postoji publika k této nové a lákavé formě zábavy a neopomíjející ani prvek demokratizace, vtahující bezprecedentním způsobem také široké vrstvy žen do bli-

bu by pečující práce měla mít a nakolik (či jakým způsobem) by do ní měl zasahovat stát. Byly prezentovány tři strategie, prosazující se v soudobém evropském kontextu: tou první je snaha více do pečující práce zapojovat muže a prosazovat tak větší genderovou rovnost v této oblasti; druhou je tendence k externalizaci, tedy snaha převést neplacenou pečující práci na práci placenou, vykonávanou „expertkami“ popřípadě „experty“ najímanými mimo rodinu. Třetí strategie spočívá ve výraznějším zapojení státu a jeho institucí (to spočívá na jedné straně ve větším přerozdělování veřejných zdrojů a na straně druhé ve zřizování různých zařízení péče, zejména o děti a staré lidi).

Na sympoziu byl také připomenut důležitý paradox ocenění pečující práce: na jedné straně si přejeme, aby byla placená pečující práce dostatečně oceněna, to znamená, aby byli dobře zaplaceni ti, kdo ji vykonávají – nebo spíše ty, neboť se jedná zejména o ženy. Tím by mohla být částečně zmírněna genderová propast mezi platy mužů a platy žen a více žen by mohlo dosáhnout finanční autonomie. Na druhé straně – pokud k tomuto vyššímu ocenění dojde při současném trendu privatizace péče, tedy bez širší společenské podpory, dojde i ke zdražení služeb péče a mnozí si ji nebudou moci nikdy dovolit. Mnohé ženy pak dospějí k závěru, že se jim nevyplácí pracovat a raději budou nadále doma vykonávat péči formou neplacené práce, což bude mít jak skryté náklady pro společnost ve formě poklesu kvalifikace žen a stagnující produktivity, tak to povede k prohlubování genderových nerovností.

Jiným problémem, o kterém se na sympoziu diskutovalo, je otázka well-beingu nebo životního blaha dětí. Zatímco většina badatelek a badatelů se shoduje na tom, že pro ženy spočívá zvýšení well-beingu v aktivní účasti na pracovním trhu, otázka „co je dobré pro děti“ vnáší do diskuse mnoho rozporů. Pokud je to (jak je obecně experty předpokládáno a akceptováno) přítomnost a péče rodičů, nejvíce se celodenní a dlouhá pracovní doba obou rodičů jako nejlepší východisko. Není ale možný ani návrat k univerzálnímu mo-

kajících neonových proudů zábavního průmyslu. Marika Kupková zaměřila svoji pozornost na meziválečnou a projektorátní éru českého filmu, kde představuje typizaci svobodné matky a její převládající obraz v tehdejší hrané tvorbě. Na příkladu slovenského filmu z 90. let *Modré z nebe* předkládá Mariana Szapuová současné obrazy mateřství a celou problematiku velmi zajímavě zasazuje do feministických teoretických koncepcí.

Rozmanité podoby mateřství vykreslují také studie dalších vědních oborů. Historický pohled se svým článkem *Porod a ženské tělo: Diskurs a realita 19. století* reprezentuje Milena Lenderová, dějiny umění představují doménu Martiny Pachmanové poukazující na proměny a tabuizaci mateřství v českém moderním umění. Religionistickým přístupem obohacuje téma Blanka Knotková-Čapková, představující archetyp mateřství v hinduismu a jeho kritické obrazy v moderní bengálské literatuře. S konceptem „sociálního mateřství“ aplikovaného také na konkrétním příběhu poutavě seznamuje čtenářstvo ve svém filozofickém příspěvku Zuzana Kiczková. Etnologické práce Ludmily Sochorové a Ireny Štěpánové doplňují širokou škálu vědních disciplín zastoupených v předkládaném sborníku, jehož obsah se však uvedenými studii samozřejmě nevyčerpává.

Publikace *V bludném kruhu* nepřináší rozhodně žádné stereotypní černobílé obrazy mateřství, uzavřené do obvyklých pozitivních klišé. Výrazně „nesentimentální“ pohled Miluše Zadražilové na reálné kulturní a politické deformace mateřství odrážející se v ruské próze 70. a 80. let 20. století demonstruje degradaci tohoto fenoménu v kontextu totalitního komunistického režimu. Obdobně deformující a dehonostující následky naopak nacistické totality v rakouské poválečné společnosti a pokusy se s tímto neblahým dědictvím vyrovnat mapuje studie Zuzany Augustové. Postava matky v symbolické i konkrétní individuální rovině s sebou nese i řadu negativních konotací. Archetyp matky obsahuje prvky dobrotivé, pečující, snášenlivé, ale i temné, pohlcující, destruktivní. Ambivalentnost fenoménu mateřství nejvý-

razněji zachycují texty např. již zmiňované Martiny Pachmanové, Mariany Szapuové nebo Josefa Vojvodíka.

Dosavadní recenzní text však zatím plně nekoresponduje s názvem, respektive podtitulem sborníku – *Mateřství a vychovatelství jako paradoxy modernity*, neboť se dosud věnoval pouze jednomu z těchto fenoménů. Editorky pocitovaly potřebu vyčlenit z pojmu mateřství samostatný pojem vychovatelství, aby zdůraznily jeho svébytnost a postavily se tak vůči jeho stereotypní svázanosti s ženstvím, respektive mateřstvím. Z teoretického hlediska má již tento samotný separační akt velký význam. V tomto momentě však vizi editorek obsah sborníku příliš nenaplnuje. Převážná většina textů se primárně zabývá otázkou mateřství a vychovatelství je v nich uváděno spíše okrajově či vůbec. Samostatně se některým podobám tohoto fenoménu věnují např. studie Petry Hanákové, Ivana Klimeše nebo Zuzany Augustové.

Některým autorkám a autorům jako by ani poměrně široká koncepční rozkročenost sborníku nestačila. Určité texty představují jistě zajímavý přínos v rámci daného výchozího oboru, tematizaci mateřství nebo vychovatelství zde čtenář/ka musí jaksí hledat nebo si přinejmenším tyto souvislosti domýšlet. Náznorným příkladem je článek Ludmily Sochorové o českých divadelních umělkyních 19. století, explicitnější vyjádření by podle mého názoru prospělo také textu Ivana Klimeše, fundovaně mapujícího dobové diskuse o vlivu kinematografie na společnost na počátku 20. století. Do stejného druhu příspěvků se řadí i studie Ireny Štěpánové přibližující expozici „České ženy“ na Národopisné výstavě československé v roce 1895. Jisté rozpaky budí poněkud násilné pokusy Štěpánové vyhovět „zadáni“ sborníku a problematizovat fenomén mateřství, což vede spíše k popření původní koncepce, vymezující se vůči biologicko-esencialistickým stereotypům: např. „samy organizátorky výstavy, z nichž mnohé byly matkami, nepovažovaly za důležité učinit součástí výstavního obrazu ženin odvěký mateřský úděl“ (s. 108).

Jaká podoba mateřství a vychovatelství se nám však objeví ve svém celku? Výsledný obraz vynořující se ze strá-

delu muže-živitele a matky-pečovatelky. Ideální cestou se z hlediska závěrů ze sympozia jeví omezení pracovní doby a intenzity práce obou rodičů, mužů i žen. Tím hlavním problémem tedy není nutnost kombinování práce a rodiny, neochota mužů více se věnovat péči nebo nedostatek částečných úvazků pro ženy. Skutečným problémem jsou příliš vysoké nároky neoliberálního pracovního trhu, neumožňující snížit objem času strávený placenou prací jak pro muže, tak pro ženy.

SLOVENSKO-ČESKÉ SOCIOLOGICKÉ DNY / Šárka Hastrmanová

V prvních říjnových dnech se v areálu Kongresového centra Slovenské Akademie věd ve Smolenici konaly Slovensko-české sociologické dny. Konference neměla sjednocující téma, jejím prvořadým záměrem bylo především navázat vzájemnou spolupráci obou Sociologických ústavů a seznámit druhou stranu s výsledky práce a směřováním výzkumných záměrů. Během dvoudenní konference bylo možno vypočlechnout 17 plenárních příspěvků a v chodbách překrásných interiérů smolenického zámku se seznamovat s výsledky dalších výzkumů prezentovaných na celkem 13 posterech, každý účastník tedy měl možnost shlédnout příspěvky svých kolegů a seznámit se i s výsledky výzkumů jiných oddělení. Konference byla rozdělena do tří bloků. První blok příspěvků se zaměřoval na demografické trendy a sociální souvislosti, druhý blok byl věnován zájmovým, občanským skupinám a občanské participaci a poslední blok v úterním dopoledni byl věnován regionům – jejich problémům a souvislostem jejich rozvoje.

Sociologický ústav Akademie věd Slovenské republiky je v porovnání s českou stranou na počet pracovníků menší vědecké pracoviště, proto i podíl příspěvků na konferenci byl za českou stranu vyšší. Sociologický ústav AV SR je ale přesto velmi úspěšný, což do-